उद्धारकक्षोन्नतीको उपादेयता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तरगत स्नातकोत्तर तह एम.एड दोस्रो वर्षको Ed-598 विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

कुमार खनाल

परीक्षा रोल नं. २१४००३६/२०६७

त्रि.वि.द.नं. : ९-२-२२३-११७ -२००५

शैक्षिक वर्ष : २०६५/०६६

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

सुन्दरहरैँचा, मोरङ

२०७७

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गत पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन विभाग स्नातकोत्तर तह पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन विषयको द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको हो । यो शोध उदारकक्षोन्नतिको उपादेयता शीर्षकमा केन्द्रित भएर गरिएको छ ।

यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सहयोग प्रदान गरी अनुसन्धानको मार्ग प्रसस्त गर्नु हुने आदरणिय गुरु एवम् क्यामपस प्रमुख चन्द्रमणि राई ज्यू र यस विभागका विभागिय प्रमुख श्री केशवराज भट्टराई ज्यूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । आफ्नो अमूल्य समय प्रदान गरी मार्गदर्शन गरिदिनु भई अध्ययन कार्यलाई सफल पार्न सहयोग सल्लाह एवं कुशल निर्देशन गर्नुहुने आदरणीय गुरु शोध निर्देशक भोजराज घिमिरे ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस अध्ययनमा सूचना संकलन गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने प्रअहरु, शिक्षक शिक्षिकाहरु, शिक्षा शाखा प्रमुख, अभिभावकहरु र विद्यार्थीहरु प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै लेखन कार्यमा सहयोग गर्न समय प्रदान गर्ने परिवारका सदस्यहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै आवश्यक सल्लाह दिने गुरुहरु र प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षरुपमा शोधकार्य गर्न सहयोग गर्ने व्यक्तिहरु प्रति पनि हृदयदेखि नै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी विशेष सहयोग पुऱ्याउने टिना कम्प्युटर, सुकुना मोरङका प्रोपोराइटर यज्ञमणि निरौलालाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

कुमार खनाल

शोधसार

उद्धारकक्षोन्नतीको उपादेयता शीर्षकमा तयार पारिएको यो शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य उद्धारकक्षोन्नतीको उपादेयताको अवस्था अध्ययन गर्नु रहेको छ ।

यस अध्ययनलाई मार्गदर्शन गर्नका लागि शोध शीर्षकसँग सम्बन्धित शोधपत्रहरु र अन्य साहित्यहरुलाई सम्वन्धित साहित्यको रुपमा पुनरावलोकन गरिएको छ । यस अध्ययनको लागि गुणात्मक र परिमाणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । नमुना विद्यालयहरू, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी छनोट गर्न उद्देश्यमूलक नमुना छनोट विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनको लागि दि.रु.म.न.पा. ७, ८ र ९ का सामुदायीक विद्यालयहरू मध्ये ३ वटा छनोट गरी नमुनाको आकार भित्र २/२ जना शिक्षक गरी ६ जना, २/२ जना विद्यार्थी गरी ६ जना १/१ प्र.अ. गरी ३ जना, अध्ययनरत विद्यार्थीको अभिभावक मध्ये १/१ जना गरी ३ जना र छनोटमा परेका क्षेत्रका नगर शिक्षा प्रमुखलाई लिइएको छ । त्यसैगरी तथ्याङ्क संकलनको लागि नगर शिक्षा शाखा प्रमुख, प्र.अ. तथा शिक्षकलाई प्रश्नावली, अभिभावकलाई छलफल निर्देशिका, विद्यार्थीलाई अन्तरवार्ता निर्देशिकाको प्रयोग गरी तथ्यांक संकलन गरिएको छ । तथ्याङ्कको प्रकृतिअनुसार तालिकासँगै वर्णनात्मक रूपमा तथ्याङ्क विश्लेषण गरिएको छ ।

उद्धारकक्षोन्नतीको मुख्य आधार कार्यसञ्चिकाको प्रयोग प्रभावकारीता कम भएको पाइयो । पहिलो त्रैमासिकमा विशिष्ट क्षमता देखाउनेलाई कक्षा उकास्ने र कमजोरलाई अभिभावकसँग परामर्श कसैले पनि नगरेको पाइयो । शिक्षक विद्यार्थी अनुपात सामान्यतया: भन्दा कम भए पनि सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी देखिदैन । शिक्षक तालिम प्राप्त भए पनि व्यवहारमा प्रभावकारी प्रयोग नभएको पाइयो । सम्बन्धित निकायले उपयुक्त अनुगमन गरेको पाइदैन । साथै उद्धारकक्षोन्नतीमा अनुत्तीर्ण होइन कक्षा चढाउनु पर्छ भन्ने शिक्षकहरुको मानसिकता रहेको पाइयो ।

उपादेयतामा देखिएका समस्यालाई समाधान गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्क प्रणालीमा सुधार, शैक्षिक तथा भौतिक वातावरण चुस्त राख्नु पर्ने, तालिमलाई समय समयमा पुनर्ताजकि गर्नु पर्ने, राम्रो कामलाई पुरस्कार र गलत कामलाई सुधार गर्न पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुका साथै सम्बन्धित निकायले विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकलाई जिम्मेवारी बोध गराउनु पर्ने सुझावहरू दिएका छन् ।

विषयसूची

	पृष्ठ सख्या
सिफारिस पत्र	क
स्वीकृत पत्र	ख
कृतज्ञताज्ञापन	ग
शोधसार	घ
विषयसूची	ङ
परिच्छेद एकः परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको महत्व	४
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरु	५
१.५ अनुसन्धनात्मक प्रश्नहरु	५
१.६ अध्ययनको परिसीमा	६
१.७ प्रयोग भएका पारिभाषिक शब्दहरु	७
परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक खाका	
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	८
२.२ सैद्धान्तिक खाका	११
२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता	१३
२.४ अवधारणात्मक ढाँचा	१३
परिच्छेद तीनः अध्ययन विधि र प्रकृया	
३.१ अनुसन्धानात्मक ढाँचा	१५
३.२ जनसंख्या, नमूना र नमुना छनोट रणनीति	१५
३.३ अध्ययनको क्षेत्र	१६
३.४ तथ्यांक संकलनका साधन र तरिका	१६
३.५ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया	१६
३.६ तथ्यांकको व्याख्या र विश्लेषण	१७

परिच्छेद चार : छलफल र नतिजाको विश्लेषण

४.१ उदारकक्षोन्नति कार्यान्वयनको अवस्था १८

४.१.१ निरन्तर मूल्यांकन प्रयोगको अवस्था १८

४.१.२ व्यक्तिगत विवरण प्रयोगको अवस्था १९

४.१.३ कार्यसंचयिका प्रयोगको अवस्था २०

४.१.४ कार्यसंचयिकामा समेटनु पर्ने पक्षहरु प्रयोगको अवस्था २०

४..१.५ उदारकक्षोन्नतिको मापदण्ड प्रयोगको अवस्था २१

४.१.६ सिकाइ उपलब्धिस्तर वृद्धि गर्ने प्रयोग गरिएका उपायहरु २३

४.२ उदारकक्षोन्नतिले विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा पारेको प्रभाव २४

४.२.१ विद्यार्थी उतीर्ण दर २४

४.२.२ कक्षा दोहोऱ्याउने दर २५

४.२.३ विद्यालयमा कक्षा छोडने दर २५

४.२.४ कक्षागत र विषयगत सिकाइ उपलब्धिको अवस्था २६

४.२.५ सिकाई उपलब्धिको तुलना २९

४.३ सिकाइ उपलब्धिका समस्याहरु ३०

४.३.१ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ३०

४.३.२ कक्षाकोठामा विद्यार्थी संख्या ३०

४.३.३ शिक्षकको तालिम ३३

४.३.४ विद्यालय र अभिभावकवीचको सम्बन्ध ३४

४.३.५ उदारकक्षोन्नतिको अनुगमनको अवस्था ३५

४.३.६ उदारकक्षोन्नति नीतिमा शिक्षकका समस्याहरु ३५

४.४ उदारकक्षोन्नतिका सिकाइ उपलब्धिमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरु ३६

४.४.१ विद्यालय र अभिभावक विचको सम्बन्धमा सुधार गर्नु पर्ने ३६

४.४.२ उद्धारकक्षोन्नतीको अनुगमन तथा विद्यालयको वातावरणको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने ३६

४.४.३ शिक्षक तालिमको व्यवस्था गर्नु पर्ने ३७

४.४.४ निरन्तर सिकाइ अवसरसँगै पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु पर्ने ३७

४.५ प्राप्ती ३७

परिच्छेद पाँचः निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ४१

५.२ अध्ययनका सुझावहरु ४२

५.२.१ नीतिगत तह ४२

५.२.२ अभ्यास तह ४२

५.२.३ अनुसन्धान तह ४३

सन्दर्भग्रन्थ

अनुसुचीहरू

तालिकासूची

तालिका नं. शीर्षक	पृष्ठ सङ्ख्या
तालिका १: तोकिएको मापदण्ड प्रयोगको अवस्था	१९
तालिका २: व्यक्तिगत विववरण प्रयोगको अवस्था	१९
तालिका ३: कार्यसंचयिका प्रयोगको अवस्था	२०
तालिका ४: कार्यसंचयिकामा समेटनु पर्ने पक्षहरु प्रयोगको अवस्था	२१
तालिका ५: कक्षा उकास्ने मापदण्ड प्रयोगको अवस्था	२२
तालिका ६: सिकाइ उपलब्धिस्तर वृद्दि गर्न प्रयोग गरिएका उपायहरुको अवस्था	२३
तालिका ७: विद्यार्थी उतीर्ण दर	२४
तालिका ८: कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थीहरु	२५
तालिका ९: विद्यालयमा कक्षा छाडने दर	२६
तालिका १०: कक्षागत र विषयगत सिकाइ उपलब्धि २०७१	२७
तालिका ११: कक्षागत र विषयगत सिकाइ उपलब्धि २०७२	२८
तालिका १२ : सिकाइ उपलब्धि तुलना	२९
तालिका १३: शिक्षक विद्यार्थी अनुपात २०७१	३०
तालिका १४: शिक्षक विद्यार्थी अनुपात २०७२	३१
तालिका १५: कक्षाकोठामा विद्यार्थी संख्या २०७२	३२
तालिका १६: कक्षाकोठामा विद्यार्थी संख्या २०७२	३२
तालिका १७: प्रावि तहका शिक्षकहरु र तालिम विवरण	३३
तालिका १८: विद्यार्थीका सामाजिक व्यवहारसम्बन्धी विवरण	३४